

Seksualno zlostavljanje dece: šta činiti kada postoji sumnja?

Svetlana Lazić

- profesor strukovnih studija, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Novi Sad

Pedagoško društvo Vojvodine
20.05.2021. 17.00-18.30h

„Lolita, svetlosti mog života, ognju mojih prepona. Moj greše, dušo moja. Lo-lii-ta: vrh jezika klizi u tri kroka niz nepce da, na tri, kucne o zube. Lo. Lii. Ta.”

Lolita

Vladimir Nabokov (1954)

*Evo ovde leži ćerka, ovde leži otac,
Ovde leži sestra, ovde leži brat,
Ovde leže muž i žena,
A ipak su u grobu samo dva tela.*

(Francuska poema iz XVII veka)

**Umetnost je prva koja o društveno neprihvatljivim temama
priča na društveno prihvatljiv način.**

Seksualno zlostavljanje dece

- ▶ Bilo koja vrsta seksualnog kontakta između deteta i odrasle osobe, odnosno tinejdžera starijeg 5 i više godina od mentalno nedovoljno zrelog deteta u cilju seksualnih zloupotreba kojima nije doraslo, na koja ne može dati pristanak i koje će podržati postojanje tabua porodičnih uloga³.

Incest u UŽEM smislu

Objuba dva lica različitog pola koji su srodnici po krvi u pravoj ili pobočnoj liniji do drugog stepena.

Incest u ŠIREM smislu

Oblik seksualnog zlostavljanja deteta koju realizuje osoba od poverenja, koja je u poziciji moći i predstavlja autoritet za dete.

Seksualno zlostavljanje dece

Razlika u moći, kontroli, znanju i zadovoljenju.

KRIVIČNI ZAKONIK

(Službeni glasnik RS br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016; 35/2019)

U 18. glavi (od 178. do 185b. člana) – *Krivična dela protiv polne slobode* detaljno razrađuje pitanja činjenja i propisuje kazne.

Seksualno zlostavljanje odnosi se na:

- ▶ Uključivanje deteta u seksualne aktivnosti;
- ▶ Posmatranje seksualnih aktivnosti;
- ▶ Izlaganje deteta pornografskom materijalu;
- ▶ Iskorišćavanje deteta za pornografiju;
- ▶ Korišćenje računarske mreže i drugih tehničkih sredstava protiv polne slobode deteta;
- ▶ Neadekvatno dodirivanje deteta;
- ▶ Davanje sugestivnih seksualnih komentara detetu

**SVAKO NASILJE PRED DETETOM JE ISTO ŠTO I NASILJE NAD
DETETOM!**

Teškoće u otkrivanju seksualnog zlostavljanja dece

Poverovati da ono postoji.

Primena različitih strategija manipulacije (sprovođenje specijalne 'higijene', vrsta 'edukovanja', potkupljivanje sitnim poklonima, 'tajna igra', ucena, pretnja, zastrašivanje i fizičko povređivanje)

Instrument kojim se čini zlostavljanje se naziva terminima koji su bliski uzrastu deteta i objekti koje koristi ili kojima se rado igra: klompa, Pepa prase, bombone, sat, Vini Pu...

Očuh i devojčica se „igraju bajke“ u kojoj je on „princ sa čarobnom klompom“ koja se skriva / nestaje u njenom telu princeze

Znaci upozorenja = sumnja na moguće zlostavljanje

- ▶ Učestale urinarne infekcije / bolno uriniranje
- ▶ Venerične bolesti
- ▶ Stomačne bolesti
- ▶ Nemogućnost mirnog sedenja (bolovi u predelu donjeg stomaka ili genitalija)
- ▶ Modrice (naročito u predelu genitalija)
- ▶ Inkontinencija ili mokrenje u krevetu
- ▶ Samopovređivanja
- ▶ Nesanica/noćne more / **flešbekovi**
- ▶ Odbijanje da govori (ćutanje kao izbor)
- ▶ Strah od određene osobe ili da ostane nasamo sa nekim
- ▶ Regresija
- ▶ Nekarakteristično ponašanje koje podseća na seksualno
- ▶ Neodgovarajuća ili detaljna znanja o seksu izražena kroz crteže ili verbalno (što nije u skladu sa uzrastom deteta).

DECA GOVORE ISTINU DA SU SEKSUALNO ZLOSTAVLJANA JER:

Ne
razumeju
činjenje

Ne mogu
dati
pristanak

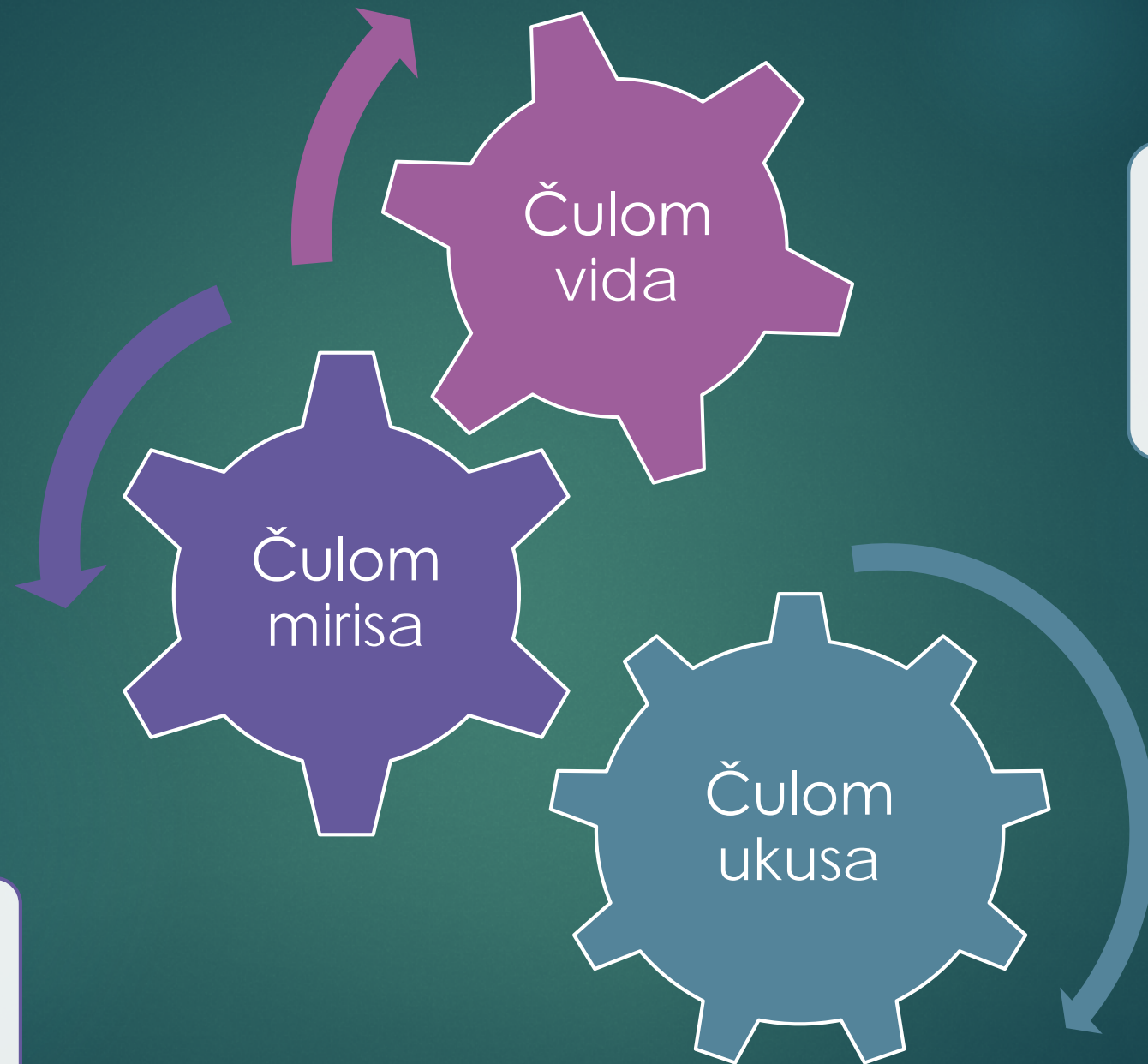
Nemaju
zrelost za
njih

Nemaju
vokabular
za takve
'igre'

Nemaju
maštu koja
će im
omogućiti
takve ideje

Nemaju
mogućnosti
da ga
iskustveno
spoznaju

- 1. Ukoliko dete može

- 2. Da opiše šta mu/joj se desilo

- 3. Postoji opravdana sumnja da je dete seksualno zlostavljano.

Dugo se smatralo da su počinioci⁵

- ▶ Oni koji zlostavljaju decu i oni koji zlostavljaju odrasle;
- ▶ Oni koji zlostavljaju u okviru svoje porodice i koji zlostavljaju poznate i nepoznate osobe van porodice;
- ▶ Oni koji zlostavljaju na nekontaktne načine (egzibicionizam) i oni koji zlostavljaju seksualnim kontaktnim aktivnostima.

Novijim istraživanjima uočeno je da su počinioci⁴

- Adolescenti koji su i sami bili žrtve seksualnog zlostavljanja;
- Osobe koje su previše slične bilo kom drugom muškarcu, sa ostvarenim privatnim životom koji ne dozvoljava da se upre prst u njega za učinjeno delo.

Kontrola moći, znanja i zadovoljenja

- ▶ **Razlika u moći** ukazuje da jedna strana (počinilac) kontroliše drugu (dete), što znači da moć proizilazi iz uloga koje imaju počinilac i žrtva. Ukoliko je počinilac osoba od autoriteta, poverenja, osoba koja na neki način ima moć nad detetom, tada je svako seksualno ponašanje između odraslih i dece zlostavljanje.
- ▶ **Razlika u znanju** manifestuje se u većem stepenu znanja sa jedne, odnosno u manjem sa druge strane. Čin zlostavljanja više je zlostavljajući kada počinilac ima sofisticiranije razumevanje značaja i implikacija seksualnog čina i želi da ga primeni u kontaktu sa osobom koja nije u mogućnosti da u trenutku kontakta shvati značenje i potencijalne posledice seksualnog činjenja sa odraslom osobom.
- ▶ **Razlika u zadovoljenju** ogleda se u svesnoj želji počinioca da sebe seksualno zadovolji, te cilj susreta nije obostrana seksualna gratifikacija.

-
- ▶ Neretko se krivica sa pravog krivca prebacuje na žrtvu, pa se često okrivljuje majka deteta:
 - ▶ Zašto se udala za nasilnika?; Zašto nije znala šta se dešava?; Zašto je sumnjala a nije ništa rekla?; Verovatno je i sama u detinjstvu bila zlostavljana.
 - ▶ Majka najčešće nije kriva i ne zna šta može da se dogđa u drugoj sobi dok obavlja svakodnevne poslove.
 - ▶ Počiniocce je teško odvojiti od ostatka populacije koji ne zlostavljaju seksualno svoju decu.
 - ▶ Podržavajući roditelj!?

Predstave počinitelaca – šta im je zajedničko? ⁴

OČEKIVALI SU DA SE OŽENE ŽENOM KOJA BI O NJIMA BRINULA KAO MAJKA, A POVINOVALA SE KAO ĆERKA.

Kroz sopstveni razvoj naučili su da žene i deca pripadaju muškarcima; da ne postoji ništa što bi ih sprečilo da upotrebe njihov rad u korist muškaraca i njihova tela za uživanje i bes.

Zla veštica

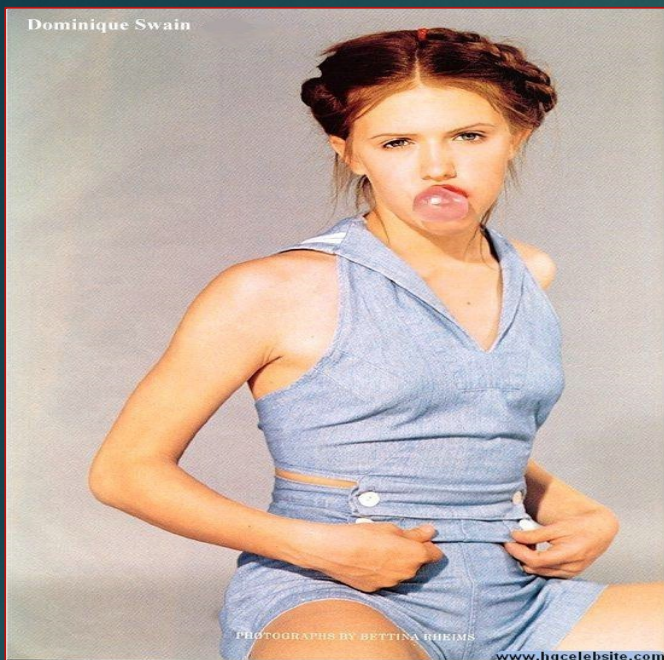
Počinioci prozivaju svoje supruge. „Moja supruga me je navela na to, ona je kriva. Nikada nije bila zadovoljna, puno je zanovetala, a nije htela ni polni odnos. Ćerka je bila tako pažljiva i dobra prema meni, te je učinila da se osećam kao muškarac. Zbog toga sam započeo nestašluk i sa mojom ćerkom je to nazvano seksualnim zlostavljanjem.“

Deda Mraz

Naziv za muškarca koji nežno pridobija žrtvu, svesrdno se brinući o njoj. To je muškarac koji devojčici kupuje sve što želi, daruje poklone... Ostvaruje veoma prisan i topao odnos sa njom, čime je privlači sebi. Devojčica mu se otvara i oni grade jedan poseban, tajni odnos.

Ovo je argument koji se koristi da se opiše situacija u kojoj je počinitelac bio zabrinut za devojčicu, da je sve što je učinjeno učinjeno iz milosrđa i da niko drugi u životu te devojčice neće biti tako pažljiv kao što je on.

Lolita

Najjasnija poruka koju nose počinioci. Prema njihovim navodima bili su isprovocirani i dete je za sve krivo. To dete / Lolita ima izuzetne čari kojima se nije moglo odoleti.

Trauma je...

...zdrava reakcija na
nezdrave okolnosti.

OBRASCI PREŽIVLJAVANJA (i činjenje nakon otkrivanja):

Negiranje i minimiziranje – dete objašnjava da je sve trajalo samo nekoliko minuta i da nije bilo strašno. Opravdava i počinioca navodeći da je bio pijan ili da nije ništa loše mislio.

- ▶ Meru zlostavljanja određuje detinje iskustvo – telo, osećanja i duša.

Potiskivanje sećanja – zbog iskustva seksualnog zlostavljanja dete pokazuje znake jakog stresa, čak i ako nema svesna sećanja na zlostavljanje. Zbog toga je beg od sećanja način borbe.

- ▶ Određena vrsta dodira izaziva mučninu; Izvesne reči ili izrazi lica mogu da uplaše.
- ▶ Intuicija.

Disocijacija – dete nauči da ne oseća svoje telo, pa živi samo na mentalnom planu, razmišljajući ali ne osećajući. Ovde su česta samopovređivanja kako bi se osetila bol, jer dete jedino kroz bol zna da je živo.

- ▶ **Pisanje** je važan put ka oporavku. Daje priliku da se definiše sopstvena realnost.
 - ▶ Omogućava prizivanje iskustva u ponovno proživljavanje, sumiranje posledica, formiranje svesti o pretrpljenoj šteti i osnaživanje.

- ▶ Pruža uvid u faze prihvatanja:
 - ▶ Šok
 - ▶ Tuga i bol
 - ▶ Bes
 - ▶ Poricanje
 - ▶ Usamljenost
 - ▶ Prihvatanje

ODLUKA DA SE PROGOVORI JE RAVNA POKRETANJU LAVINE.

Pojavljaju se višestruke posledice koje će ostaviti traga na svakom segmentu budućeg života, kako porodice tako i deteta.

- Ako se otkrije odmah, podržavajući roditelj postaje žrtva društvene patologije (dete na psihoterapiji).
- Ako se otkrije nakon nekoliko godina – kada je žrtva u adolescenciji – gotovo je uvek kroz svađu.
 - Adolescent/kinja očekuje da mu/joj se odmah poveruje ali roditelj je tada u šoku i ne može da primi te informacije.
- Ako se otkrije u odrasloj dobi, osobi se ruši svet. Sa jedne strane joj je lakše jer zna šta je, a sa druge je izgubljen odnos sa osobom od poverenja koja je to iskoristila.

Način na koji se zlostavljanje tretiralo u vreme kada je žrtva seksualnog zlostavljanja i/ili incesta bila dete u velikoj meri utiče na kasnije posledice.

Ukoliko se na dečje priznanje reaguje saosećajno i uz efikasnu intervenciju, oporavak započinje odmah.

ALI

POSTOJI OTPOR MEĐU PROFESIONALCIMA.

Oko 30% profesionalaca ne prijavljuje sumnju na zlostavljanje dece, iako su na to zakonom obavezni¹.

RAZLOZI KOJE NAVODE:

- **Unutrašnji sukobi**
- Nejasnoće u interpretaciji zakona
- Nedostatak vere u efikasnost sistema
- Strah od dodatnog opterećenja

U situacijama suočavanja sa seksualnim zlostavljanjem sve nas jako povređuje i dira i 3 temeljne postavke mogu biti dovedene u pitanje:

1. Uverenje o vlastitoj neranjivosti (i neranjivosti članova porodice).

Tako nešto se meni ni mojim bližnjima ne može dogoditi.

2. Uverenje da je svet smislen i razumljiv.

Život ima smisla. Ako si dobar i pošten, sve će biti u redu.

3. Uverenja o sebi – pozitivna slika sebe.

Ja brinem za druge i dobro radim svoj posao.

UTVRĐENO JE 9 VRSTA UNUTRAŠNJIH SUKOBA KOJI PREDSTAVLJAJU STRATEGIJE SUOČAVANJA PROFESIONALACA SA ZLOSTAVLJANJEM DETETA:

1. Preterano poistovećivanje sa roditeljima
2. Umanjivanje dečije patnje
3. Teškoće s premeštanjem problema
4. Projekcija nedostataka
5. Introjekcija i paralizovanost ili preterana neodgovarajuća aktivnost
6. Povlačenje
7. Pojednostavljivanje teškoća
8. Normativno razmišljanje umesto stručnih procena
9. Mešanje uloga

**PROFESIONALNI STAV
MORA DA UKLJUČUJE I
PRIHVATANJE SVOJE
SUBJEKTIVNOSTI.**

Moramo osvestiti kako nas to sprečava da u okviru naše **nadležnosti i naših zakonskih obaveza podržimo dete** žrtvu seksualnog zlostavljanja ali i svu ostalu decu u grupi i razredu!

Tek preradom sopstvenog iskustva / **uverenja / osećanja i otpora** možemo integrisati sva teorijaska znanja i biti **podrška deci**. Tek lično odgovorni pojedinci postaju istinski društveno odgovorni!. I to mora biti deo obavezne profesionalne podrške!

SPOSOBNOST
EMPATIJE JE
PREDUSLOV ZA
DOBAR STRUČNI
RAD.

Razumeti dečja
osećanja jer je to
početak.

Osvestiti sopstvene
reakcije prema
detetu i roditelju.

Potražiti savet.

Važno je:

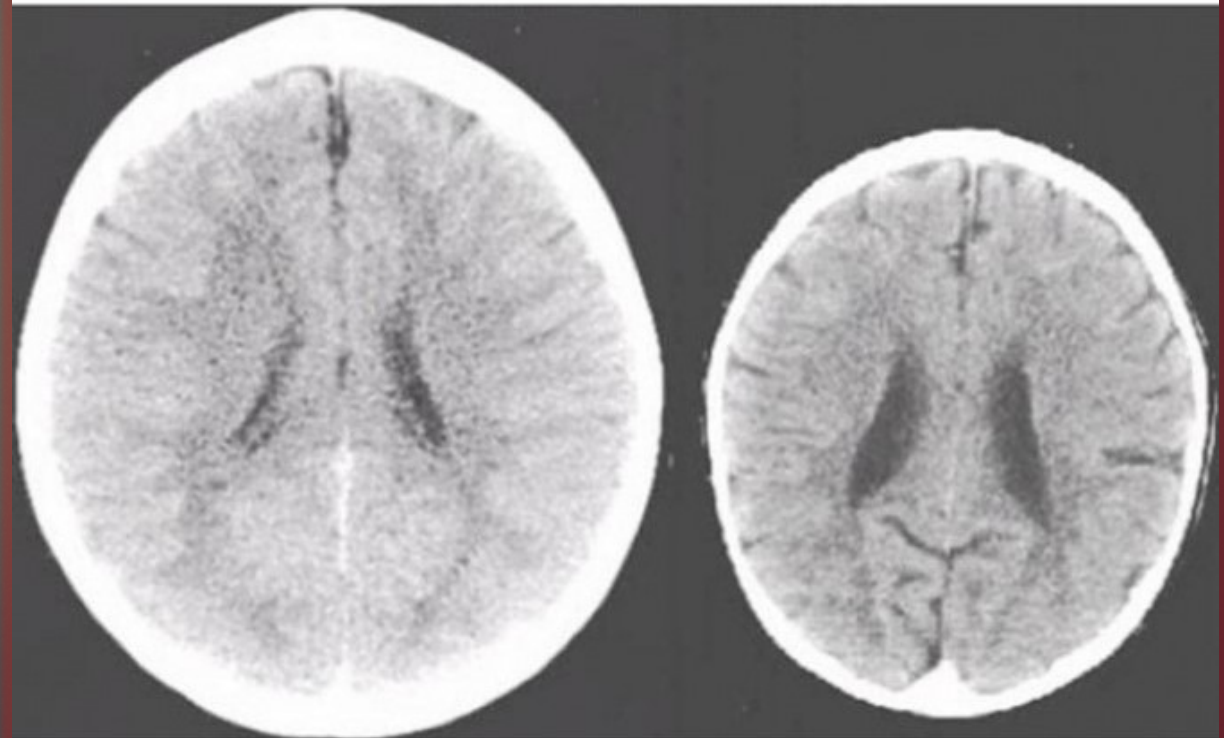
Empatija prema detetu koje je u interakciji, saradnji, saosećanju.

Na donjem crtežu sa desne strane se nalazi mozak deteta koje je pod uticajem nesigurnih baza a koje utiču na rast i razvoj njegovog / njenog mozga. Tom detetu je preko potrebna empatija. Sa leve je mozak deteta iz sigurne baze.

Trogodišnja deca

Mi, prosvetni radnici, pripadamo visoko etičnoj profesiji.

- ▶ U ličnoj i profesionalnoj obavezi da reagujemo.
- ▶ Na to nas obavezuju nacionalni i međunarodni normativni dokumenti.
 - ▶ Na to nam ukazuju i podzakonski dokumenti.
- ▶ Na to nas podsećaju kolege iz kolektiva iz timova za zaštitu dece.

- ▶ Ukoliko ne pomognemo detetu koje je u riziku ili trpi seksualno zlostavljanje, ono će preživeti. Međutim, svojim nečinjenjem sigurno doprinosimo nastanku i razvoju
 - ▶ (samo)destruktivnih obrazaca ponašanja
 - ▶ depresije.

Sutra će
depresivna
devojčica i
destruktivni
dečak postati
vaspitači,
učitelji,
nastavnici...
našim
unucima/kama.

DA LI TO ŽELIMO?

PRILOG

▶ Istraživanje²

- ▶ 74% ili $\frac{3}{4}$ ispitanika (sestara u jaslicama, vaspitača, psihologa, pedagoga, socijalnih radnika) smatra da im je potrebna dodatna podrška za primenu Opšteg i Posebnog protokola u pružanju pomoći i podrške deci i porodicama u slučaju seksualnog zlostavljanja.
- ▶ Oko 20% smatra da poseduje izvesna znanja, a samo 15% ili svaki 7. ispitanik smatra da je dovoljno osposobljen da adekvatno reaguje u slučajevima sumnje na seksualno zlostavljanje deteta.
- ▶ Gotovo 90% (89%) smatra da nema znanja za rad u ovakvim slučajevima, a 10% ispitanika misli da im takva znanja nisu ni potrebna.
- ▶ 89% ispitanika smatra da nije uspostavljena saradnja sa institucijama sistema (centri za socijalni rad, policija, tužilaštvo, sud, domovi zdravlja...) a samo 4% zna da takva saradnja funkcioniše u praksi.
- ▶ Uticaj predrasuda – čak 99% ispitanika smatra da roditelj koji seksualno zlostavlja svoje dete ne treba izgubi pravo na roditeljstvo. Dalje, 38% ispitanika smatra da dodirivanje dečjih genitalija ne spada u seksualno zlostavljanje.

Statistika

- ▶ (1994-2008) 9 prijavljenih slučajeva nedeljno prima Incest Trauma Centar.
- ▶ (2009-2014) 7 prijavljenih slučajeva nedeljno Incest Trauma centru. Nema manje prijave nego su institucije sistema postale osetljive za ova pitanja.
- ▶ **Od 5 zlostavljane dece 4 je ženskog a 1 muškog pola.**
- ▶ U 90,19% slučajeva počinitelac je muška osoba.
- ▶ U 42,15% slučajeva počinitelac je biološki otac; u 50,64% figura oca (otac, očuh, staratelj, usvojitelj, hranitelj; u 78,39% je član porodice...)
- ▶ U 21,61% slučajeva je osoba van porodice poznata detetu (porodični prijatelj, komšija, privatni profesor...)
- ▶ **U 100% slučajeva počinitelac je detetu poznata osoba (2005-2009; 2009-2014).**

- Sama osoba prijavljuje (54,34%).
- Majka deteta prijavljuje (30,60%).
- Uzrast osoba koje su preživele seksualno zlostavljanje (od 2,5 do 63 godine).
- 48,42% prijava stiže od punoletnih osoba koje su u detinjstvu preživele seksualno zlostavljanje.
- Tajna se duže krije u urbanim sredinama i, uslovno rečeno, visoko intelektualnim slojevima.

1 od 4 devojčice
iskusi neki vid seksualnog zlostavljanja.

1 od 6 dečaka
iskusi neki vid seksualnog zlostavljanja⁶.

Po(d)nesi ODGOVORNOST!

Reaguj!

Literatura:

1. Kalichman, S. (1999). *Mandated reporting of suspected child abuse: Ethics, law, & policy*. Washington, DC, US: American Psychological Association.
2. Klemenović, J. Mašić, D. (2015). Pripremljenost stručnjaka u predškolskim ustanovama za prevenciju i zaštitu dece od seksualne zlopotrebe. *Istraživanja u području socijalnog rada, socijalne zaštite i socijalne politike*, str. 141-156.
3. Lazić, S. (2008). Porodično seksualno zlostavljanje dece kroz mogućnosti preventivnog pedagoškog delovanja ombudsmana. *Pedagoška stvarnost* 3-4. 230-241
4. *Seksualna zlopotreba dece* (2004). – iskustva Riča Snoudona (Rich Snowdon), terapeuta koji je radio sa žrtvama seksualnog zlostavljanja i incesta, pa je potom radio sa počiniocima ovih zlostavljanja.
5. Žegarac, N. (2004). Intervju sa nenasilnim roditeljem. U: *Zlostavljanje i zanemarivanje dece*. Beograd. Sačuvajmo decu. 33-37.

Linkovi:

1. *Kiko i ruka* (film o osnaživanju dece u cilju prevencije seksualnog zlostavljanja): <https://www.youtube.com/watch?v=cniCkkwD69o>
2. Lozić, S. (2021). *Profesionalac u kandžama neprofesionalaca*. [Familylab](#); [Play centar](#)
3. SAVET EVROPE (2021). *Živeti demokratiju* (priručnici za nastavnike, roditelje i direktore): <https://www.living-democracy.com/sr/>
4. UNICEF (2019). *Zaštita male dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja*. Modul 14. https://www.unicef.org/serbia/sites/unicef.org.serbia/files/2019-09/modul_14.pdf

Svetlana Lazić, mejl za kontakt: pedagogns@gmail.com